

Elisenda Vives Balmaña
Andorra la Vella, octubre 1991

SALVADOR LLOBET I ANDORRA.

Una aproximació a la vida tradicional i a les seves transformacions

Andorra és un país complex, de ràpida i incompleta transició d'un mode de vida rural a les formes econòmiques terciàries intensament desenvolupades en les dècades dels setanta i vuitanta. Salvador Llobet fou un observador d'excepció, tant per les qualitats de la seva recerca com perquè era testimoni de les darreres fases de la vida tradicional com a forma general d'existència de la societat andorrana i del naixement d'una nova font de riquesa, el turisme, que ha marcat la segona meitat del segle XX arreu del món i que per a aquell país ha estat d'una enorme transcendència en tots els aspectes.

L'estada de Llobet a Andorra es va produir en dues temporades, als anys 1942 i 1944, aprofitant els viatges del Dr. Solé i Sabarís. Romanien a casa del Dr. Llopis Lladó, que també feia diversos estudis sobre el Principat. La guerra civil espanyola i la II guerra mundial van produir unes especials circumstàncies polítiques i de microeconomia que possibilitaren un increment de la riquesa i una millora del nivell de vida en general. Llobet va observar aquests fenòmens i va intuir algun canvi de la societat, però va quedar molt lluny d'imaginar que determinats aspectes es produirien absolutament a l'inrevés, com el fet migratori, ja que era habitual, com a moltes valls pirinenques, l'emigració i no era encara previsible el gran corrent immigratori que ha multiplicat la població del Principat. En aquella dècada, la vida tradicional era molt arrelada a tot arreu, les transformacions econòmiques importants, però moderades, el context internacional delicat, en resum, una època que actuà de frontissa amb el posterior desenvolupament.

L'estudi de Salvador Llobet sobre Andorra, publicat el 1947 (1) és un estudi geogràfic d'orientació holística on es troba l'anàlisi des del punt de vista físic, econòmic, humà i polític de la societat andorrana. El caràcter sintètic dels temes i la seva estructura equilibrada es complementen amb l'acurada documentació emprada, que dona lloc a un curiós anecdotari, i la capacitat crítica que pretén donar una visió geogràfica de la regió "amb criteri espanyol sense prejudicis polítics". Ho aconsegueix i possiblement es tracta d'un dels

escassos treballs que ha generat Andorra fora de tòpics, objectiu i respectuós amb el país.

La fase de treball de camp implicà per una banda l'obtenció de dades d'informants locals i, per altra banda, les consultes de documents i arxius institucionals. Repetidament Llobet es lamenta, de forma tan contundent com asèptica, de la desconfiança de les autoritats envers els estrangers, que justifica en un possible perjudici per la delicada, però eficaç, situació d'equilibri polític que ha viscut sempre el Principat. La recerca es complicava això inopinadament amb un dels trets característics del país que no permetia consultar el cens de bestiar o el cabdal d'aigües del riu Valira a totes les estacions que tenia FHASA (Forces Hidroelèctriques Andorranes) en aquella època.

La interacció medi/vida que dona títol a la publicació d'Andorra, i també a l'altre estudi sobre un mitjà de muntanya, el Montseny, es manifesta plenament al llarg de l'anàlisi sobre l'economia tradicional: agricultura precària i rica ramaderia complementàries dins els mateixos cercles familiars; arquitectura adaptada al clima i als materials locals, activitats industrials i comercials limitades i determinades per la difícil comunicació del país. Lluny, precisament, del menor determinisme geogràfic, Llobet remarcà la importància del conreu i de la indústria del tabac, peculiar producte que hom imagina en un mitjà tropical, però les circumstàncies polítiques permeten l'obtenció de grans ingressos amb aquesta pràctica agrícola.

Testimoni dels darrers temps d'una agricultura de subsistència, de sègol, principalment, i altres productes, com les patates, el blat, la vinya, l'olivera, el blat de moro, les faves, els pèsols que variaven segons l'altura de les escasses terres de conreu, l'estudi de Llobet ens serveix per comprendre la radical transformació actual, amb la virtual desaparició dels cereals i l'increment del tabac, que alterna, això sí, amb farratges, però és claríssima la disminució d'espècies conreades, almenys les dedicades a la venda. La ramaderia es conserva, tot i que la disminució de caps de bestiar i d'unitats familiars que s'hi dediquin obliga a una política proteccionista, també en aquest sector, tan intensament relacionat amb el paisatge, com els camps de fenc per l'hivern de les valls més altes i les pastures de la muntanya.

L'exploració dels recursos naturals és un altre dels sectors d'economia tradicional destacats per Llobet. Bàsicament es tracta de l'exploració dels boscos per a ús domèstic, però l'existència de meners de ferro possibilita, modernament, la instal·lació de fargues grans consumidors de carbó vegetal. Comentà Llobet que tot repassant autors antics o testimonis locals s'observa una possible deforestació relacionada amb una explotació intensiva dels boscos; no creia el geògraf que fos cap problema, però observa que, precisament, l'abundància de boscos i arbres conduïa a la majoria d'andorrans a no donar la menor importància als arbres i, efectivament, l'escassetat d'arbres fruiters ho palesava, tot i que creia en un canvi d'actitud davant els nous corrents turístics.

Naturalment, l'increment constructiu experimentat a les Valls durant les darreres dècades ha ocupat vessants de muntanya amb els corresponents arbres i sòls agrícoles; una de les característiques de l'urbanisme ha estat, precisament, l'absència dels arbres en el medi urbà potser per la sobreabundància del paisatge. No obstant, això en els nostres temps la cura dels boscos és una realitat molt important, amb neteges sistemàtiques, explotacions raonades, etc.

De fet, són els prats de pastures i els boscos els elements de propietat comunal que de forma complexa i col·lectiva, variada, però d'extrema eficàcia, han permès, especialment, la pràctica de la ramaderia que té accés a grans espais per pasturar. Si la propietat comunal facilitava l'economia, la propietat privada mostrava ja d'antic i l'època de Llobet un dels problemes que la modernitat ha incrementat dramàticament, el preu del sòl. El geògraf ens parla de "fam de terra"; l'escassetat de terra cultivable feia que assolís uns preus desmesurats i que fos precís construir marges i boïgues, de fet, la terra no era objecte de mercat i era més corrent l'explotació per arrendament amb diverses formes de pagament.

Les cases, en canvi, es pagaven molt bé de preu i les noves construccions eren gairebé a preu de cost. Durant els anys quaranta es van modernitzar cases tradicionals i també Llobet comenta que tots els atuells de valor etnogràfic havien quedat fora d'ús. Una de les parts de l'estudi més interessants és la dedicada a l'anàlisi formal de la casa ando-

Fent de guixaire al taller Reynaud (Pois, 1930). Fotografia de la família

rrana com a habitatge i de les bordes per la vida rural, segons les valls, l'alçada, la funció econòmica fins arribar a extrems tan subtils com el paradigma geogràfic de la coberta: la profusió dels elements de fusta de la coberta a les bigues i tiselles significa l'existència de boscos abundants i d'explotació bé de preu; la coberta de pissarra implica la presència d'esquistos favorables, la facilitat de lliscar la neu i l'angle, poc obert, contràriament a altres zones dels Pirineus.

L'adveniment de les comoditats domèstiques es paral·lel a la millora de les comunicacions. Tant els transports per carretera i com els camins van millorar en aquells temps. Ja en el segle XVIII, es recomanava, en un dels textos cabdals de la història d'Andorra, el Manual Digest d'A. Fiter i Rossell, que es procurés tenir camins amb l'exterior per evitar l'arribada de possibles perills. Aquestes peculiars idees, que a Espanya van implicar una amplada de ferrocarril especial, es van superar en el segle XX amb la construcció d'uns 60 km de carretera que permetien l'accés a l'estranger. Llobet es va sorprendre de la quantitat d'automòbils de turisme que hi havia per tan poca gent i tan poca carretera.

Entre les millores del nivell de vida, destaca Llobet que els serveis de correus, de telègrafs i, el que és més important, l'educació fossin dels

Amb uns cursellistes a Fuirosos (Montaegre, 1990). Fotografia de la família

països veïns que inculcaven punts de vista ben diferents a l'andorrà. En aquest aspecte, el comentari és agut ja que el tema de l'ensenyament és un dels més delicats de les nostres dècades, tot i que s'ha creat una escola andorrana, sobre tot si hom considera que la població escolar actual a Andorra és el 25'1 % i que la població de la franja d'edat entre 0 a 19 anys és el 40'8 % dels efectius totals (2).

Salvador Llobet va aconseguir una dades recollides amb una extrema minuciositat i acurada explotació per redactar un complet estudi geogràfic sobre un país que havia provocat molta curiositat però que des d'aquesta perspectiva disposava de treballs molt limitats. La interacció dels elements i la importància de la història de la societat són les constants que se segueixen a

través de les diferents observacions sobre les formes de vida de les Valls. Actualment, l'obra de Llobet és un clàssic de cabdal importància i de consulta inel·ludible per aproximar-se a les increïbles transformacions del medi i de la vida a Andorra.

(1) Salvador Llobet (1947). El medio y la vida en Andorra. Estudio geográfico. Barcelona. CSIC. Instituto Juan Sebastián Elcano. Estación de Estudios Pirenicos. Premio Menéndez y Peiayo 1945.

Actualment es pot consultar una edició facsimil editada per Editorial Promocions Literàries, col·lecció Andorra Històrica i Literària núm. 9; Andorra la Vella, 1986.

(2) Font: R. Calvo et al. (1990). Recull estadístic general de la població Andorra 90. Conselleria de Treball i Benestar Social. Govern d'Andorra.